

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ
ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ
З ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Науково-методичні рекомендації

Харків – 2014

Авторський колектив:

Безпалова Ольга Ігорівна, к.ю.н., доцент, начальник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ (керівник теми).

Бугайчук Костянтин Леонідович, к.ю.н., доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ.

Святокум Ігор Олегович науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ.

Особливості забезпечення права на захист у кримінальному провадженні [Текст] : наук.-метод. рек. / О.І. Безпалова, К.Л.Бугайчук, І.О. Святокум. – Х. : Харк. нац. ун-т. внутр. справ. – 2014. – 96 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1.1 ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	5
1.2. ЗАХИСТ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХИСНИКА (АДВОКАТА)	10
1.3. УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ (ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО, СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО)	15
1.4. ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	32
1.5. ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ЦЕНТРАМИ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ДОПОМОГИ	39
1.6. ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАХИСНИКА	51
1.7. ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ВІДМОВИ ВІД УЧАСТІ ЗАХИСНИКА	58

ВСТУП

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави в усіх складових життя суспільства. Відповідно, теоретичне та практичне вивчення проблем забезпечення конституційного права людини на захист цілковито обумовлено завданням побудови правової держави, утвердження верховенства права та демократичних засад суспільства.

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Кримінальний процесуальний кодекс України, який набрав чинності з 20 листопада 2012 року, без сумніву, містить цілий ряд позитивних моментів, покликаних сприяти максимально повному забезпеченню права особи на захист від кримінального переслідування. Разом із тим, повністю вирішити цю проблему з прийняттям нового Кодексу, на жаль, не вдалося, оскільки деякі його норми потребують істотного удосконалення, а при застосуванні деяких положень все ще виникають розбіжності. Неякісна реалізація завдань захисту становить пряму перешкоду встановленню істини, всебічному, повному і об'єктивному розслідуванню та подальшому розгляду кримінальної справи, постановленню законного і обґрунтованого рішення.

Усуненню таких прогалин у застосуванні положень Кримінального процесуального кодексу України щодо участі захисника у кримінальному провадженні і сприятимуть зазначені науково-методичні рекомендації «Особливості забезпечення права на захист у кримінальному провадженні».

Науково-методичні рекомендації розраховані на практичних працівників ОВС, захисників, адвокатів, а також курсантів студентів та слухачів вищих навчальних закладів, які здобувають освіту за напрямом підготовки «Правознавство», «Правоохоронна діяльність», а також усіх, хто цікавиться питаннями здійснення захисту у кримінальному провадженні.

1.1 ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не містить прямого визначення поняття «захист». Відповідно його сутність можна виявити шляхом аналізу двох категорій, які використовуються у КПК: «право на захист» та «сторона захисту».

Право на захист є одним із ключових принципів міжнародного права та закріплюється в Україні на конституційному рівні. Зокрема, ч. 2 ст. 63 Конституції України встановлює, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Окрім цього, відповідно до п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України право на захист є однією з основних засад судочинства в Україні. КПК України встановлює, що забезпечення права на захист є однією із загальних засад кримінального провадження (ст. 7).

Яким чином право на захист закріплюється у КПК України?

Право на захист у кримінальному провадженні деталізується у ст. 20 КПК України. Ч. 1 даної статті встановлює наступні правомочності, що включаються до складу даного права:

- можливість надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення;
- право збирати і подавати докази;
- можливість брати особисту участь у кримінальному провадженні;
- можливість користуватися правовою допомогою захисника;
- можливість реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Відповідно, автори науково-практичного коментаря КПК України визначають право на захист як «сукупність наданих... законом повноважень для спростування підозри або обвинувачення, пом'якшення покарання, а також захисту своїх особистих інтересів» [с. 63].¹

¹ Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

Як було зазначено вище, право на захист гарантується Конституцією України підозрюваним, обвинуваченим чи підсудним. Положення КПК України доповнюють та конкретизують дану норму, встановлюючи, що право на захист надається особам з наступним процесуальним статусом:

- підозрюваний;
- обвинувачений;
- виправданий;
- засуджений.

Саме з суб'єктом права на захист пов'язаний інший аспект застосування поняття «захист» – сторона захисту. Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України до сторони захисту відносяться підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники. У зв'язку з тим, що окрім власне суб'єкта права на захист сторона захисту включає й інших учасників кримінального провадження, зміст права на захист розкривається у трьох категоріях правомочностей:

– права, які підозрюваний (обвинувачений) може реалізувати власними діями шляхом надання усних або письмових пояснень із приводу підозри або обвинувачення, збирання і надання доказів, особистої участі у кримінальному провадженні, в тому числі участі в допитах інших підозрюваних (обвинувачених), потерпілих, свідків та експертів у суді, подачі скарг на дії й рішення слідчого, прокурора, слідчого судді й суду;

– права, які можуть здійснюватися підозрюваним (обвинуваченим) за допомогою захисника й законного представника шляхом реалізації прав та обов'язків цих осіб;

– наявність у слідчого, прокурора, слідчого судді й суду обов'язків сприяти підозрюваному (обвинуваченому) в реалізації його права на захист, роз'яснювати йому права й обов'язки (зокрема, забезпечити участь захисника, надати у встановлених законом випадках для ознайомлення необхідні документи й матеріали кримінального провадження, надати можливість зняття з них копій, розглянути клопотання і скарги, заслухати показання шляхом проведення допиту і т. ін.). [с. 63-64].²

² Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

Яким чином здійснюється функція захисту у кримінальному провадженні?

Функція захисту здійснюється декількома способами. **Першим є здійснення функції захисту підозрюваним або обвинуваченим особисто через реалізацію прав, що дозволяють йому захищати свої інтереси на всіх стадіях процесу (ч. 3 ст. 42 КПК України):**

- 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- 2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення;
- 3) на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту - мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату;
- 4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;
- 5) давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;
- 6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;
- 7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою - на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування згідно з положеннями статті 213 цього Кодексу;
- 8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;
- 9) брати участь у проведенні процесуальних дій;
- 10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;
- 11) застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор,

слідчий суддя, суд мають право заборонити застосовування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

13) заявляти відводи;

14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 цього Кодексу, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 цього Кодексу;

15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому цим Кодексом;

17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;

18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави.

Окрім цього, для обвинуваченого з урахуванням особливостей його процесуального статусу встановлено наступні додаткові процесуальні права (ч. 4 ст. 42 КПК України):

1) брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

2) збирати і подавати суду докази;

3) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження;

4) виступати в судових дебатах;

5) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

б) оскаржувати в установленому цим Кодексом порядку судові рішення та ініціювати її перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення.

Нарешті, ч. 5 ст. 42 КПК України встановлює, що наведений перелік прав не є вичерпним. Важливою гарантією реалізації підозрюваним, обвинуваченим функції захисту є вручення пам'ятки про його процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення (ч. 8 ст. 42 КПК України).

Другим способом реалізації функції захисту є здійснення захисту за допомогою захисника (ст. 48-49 КПК України). Слід зауважити, що участь захисника у кримінальному провадженні відповідно до ч. 4 ст. 20 КПК України не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого.

Нарешті, **третім способом реалізації функції захисту є здійснення захисту за допомогою законного представника (ст. 44 КПК України).** Законний представник залучається до кримінального провадження на стороні захисту у випадку, якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною (ч. 1 ст. 44 КПК України). КПК України встановлює коло осіб, що залучаються в якості законного представника: батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний (ч. 2 ст. 44 КПК України).

Процесуально залучення законного представника оформлюється постановою слідчого, прокурора, ухвалою слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 44 КПК України). Законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику (ч. 5 ст. 44 КПК України).

Слід зауважити, що захист як діяльність адвоката визначається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у дещо іншому розумінні, ніж КПК України. Так, якщо останній документ встановлює, що захист здійснюється всіма учасниками кримінального провадження, що входять до сторони захисту, п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає захист як вид адвокатської діяльності, що полягає в

забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Виходячи з викладеного вище, захист можна визначити як сукупність дій в рамках кримінального провадження, що здійснюються стороною захисту з метою забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), із застосуванням засобів, передбачених КПК України.

1.2. ЗАХИСТ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХИСНИКА (АДВОКАТА)

Правовий статус захисника у кримінальному провадженні визначається ч. 1 ст. 45 КПК України, яка визначає його як адвоката, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Які вимоги висуваються до захисника?

Загальні вимоги до особи, яка може бути залучена в якості захисника викладені у КПК України, а також Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

1. Статус адвоката. Ч. 1 ст. 45 КПК України прямо вказує, що захисником є адвокат. Визначення даного поняття міститься у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якого адвокатом є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. У ч. 1 ст. 6 даного Закону вказується, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, установлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

2. Державна реєстрація. Додатковою вимогою є наявність відомостей про адвоката у Єдиному реєстрі адвокатів України та відсутність у зазначеному реєстрі відомостей про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ведення Єдиного реєстру адвокатів України покладається на Раду адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до цього Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.

П. 2 ст. 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює перелік відомостей, що вносяться до Єдиного реєстру адвокатів України, а саме:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові адвоката;
- 2) номер і дата видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, номер і дата прийняття рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (номер і дата прийняття рішення про включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України);
- 3) найменування і місцезнаходження організаційної форми адвокатської діяльності, номери засобів зв'язку;
- 4) адреса робочого місця адвоката, номери засобів зв'язку;
- 5) інформація про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 6) інші відомості, передбачені даним Законом.

Відповідно до п. 4 ст. 17 даного Закону, інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному веб-сайті Національної

асоціації адвокатів України (адреса – <http://www.unba.org.ua/erau>). Окрім цього, Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи.

3. Відсутність конфлікту інтересів. Відповідно до ч. 1 ст. 46 КПК України, захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу. Також, відповідно до ст. 78 КПК України особа не має права брати участь у цьому ж кримінальному провадженні як захисник або представник також у випадках:

- якщо вона брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач;
- якщо вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги;
- якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Окрім цього, ч. 3 ст. 46 КПК України встановлює обмеження на кількість захисників одного обвинуваченого, що можуть одночасно брати участь у судовому розгляді (не більше п'яти).

Якими правами користується захисник?

За загальним правилом, встановленим ч. 4 ст. 46 КПК України, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, що підтверджують його повноваження, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. До таких документів, відповідно до ст. 50 КПК України, відносяться:

- 1) свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

До процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, якими захисник не може користуватись можна віднести, зокрема право не говорити нічого з

приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; право давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; укласти угоду про визнання винуватості чи про примирення з потерпілим тощо.

Окрім процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого захисник користується рядом процесуальних прав, властивих лише йому. До таких можна віднести:

- брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого;
- до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення **без дозволу** слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості.

Які обов'язки є у захисника?

Відповідно до ст. 47 КПК України захисник зобов'язаний:

- використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого;
- перебувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а у разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, - також і цей орган (установу);
- не розголошувати без згоди підозрюваного, обвинуваченого відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю.

Окрім цього, ч. 4 ст. 47 КПК України встановлює виключний перелік випадків, за яких захисник після залучення має право відмовитись від виконання своїх обов'язків:

- 1) якщо є обставини, які згідно з КПК України виключають його участь у кримінальному провадженні; такими обставинами є: а) захисником є особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач,

цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач; б) якщо вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги; в) зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) у порядку, передбаченому законом; г) якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду (ст. 78 КПК України); у цих випадках виконання захисником його обов'язків здійснюється у порядку відводу захисника;

2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника; у випадку розірвання угоди за ініціативою адвоката він зобов'язаний попередити про це клієнта, пояснити йому причини, пересвідчитись, що виходячи, з позиції, зайнятої клієнтом, конфлікт інтересів не може бути врегульовано, і вжити розумно необхідних заходів для захисту законних інтересів клієнта; [с. 166]³; якщо участь захисника є обов'язковою (відповідно до ст. 52 КПК України), відмова захисника за загальним правилом не приймається (ч. 3 ст. 54 КПК України);

3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного з захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог цього Кодексу тощо;

4) якщо він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним.

³ Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

1.3. УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ (ПІДОЗРЮВАНОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО, СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО)

Відповідно до Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»⁴ видами адвокатської діяльності у кримінальному провадженні є: 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; 3) захист прав, свобод та інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію); 4) надання правової допомоги свідку; 5) представництво інтересів потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача; 6) представництво інтересів зазначених раніше осіб в міжнародних судових органах; 7) надання правової допомоги під час виконання, відбування та після відбування кримінальних покарань (наприклад, особі, яка відбула покарання, у питаннях про зняття судимості, що передбачено ст. 538 КПК України).

Загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні визначаються ст. 46 КПК України. Права, викладені у даній статті, встановлюють основні правові засоби забезпечення прав підозрюваного, обвинуваченого захисником.

Конфіденційне побачення з підозрюваним, обвинуваченим

Ч. 5 ст. 46 КПК України встановлює право захисника до першого допиту підозрюваного мати з підозрюваним, обвинуваченим конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Подібні зустрічі необхідні захиснику для ознайомлення з подробицями справи, вироблення тактики захисту, отримання інструкцій від підзахисного, надання порад правового характеру, що забезпечує можливість ефективної участі сторони захисту у кримінальному провадженні.

⁴ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282

Вимога конфіденційності спілкування адвоката з підзахисним є загальновизнаним світовим стандартом адвокатської діяльності. Зокрема, вона закріплена Мінімальними стандартними правилами поведінки з ув'язненими Конгресу ООН із попередження злочинності і поведінки з правопорушниками⁵, Основними принципами, що стосуються ролі юристів, Конгресу ООН із попередження злочинності і поведінки з правопорушниками⁶; дана вимога розглядається Європейським судом з прав людини як невід'ємна частина права захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя, передбаченого п. 3(с) ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁷. Зокрема, такого висновку ЄСПЛ доходить у рішенні по справі «С. проти Швейцарії», вказуючи «суд вважає, що право обвинуваченого спілкуватись зі своїм адвокатом без можливості бути почутим третьою особою є частиною базових вимог чесного правосуддя у демократичному суспільстві, і витікає з п. 3(с) ст. 6 Конвенції. Якщо адвокат не має можливості спілкуватись зі своїм клієнтом і отримувати конфіденційні інструкції без подібного нагляду, його допомога втратить більшу частину своєї корисності, у той час як Конвенція має на меті гарантувати права, що мають практичний та дієвий характер»⁸.

Слід зауважити, що ч. 5 ст. 46 КПК України допускає проведення подібних зустрічей під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування.

⁵ Основные принципы, касающиеся роли юристов. Приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями Гавана, Куба, 27 августа — 7 сентября 1990 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/role_lawyers.shtml

⁶ Минимальные стандартные правила обращения с заключенными. Приняты на первом Конгрессе Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшемся в Женеве в 1955 году, и одобрены Экономическим и Социальным Советом в его резолюциях 663 С (XXIV) от 31 июля 1957 года и 2076 (LXII) от 13 мая 1977 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/prison.shtml

⁷ Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004

⁸ Case of S. v. Switzerland (Application no. 12629/87; 13965/88): Judgement. – Strasbourg, 28 November 1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/web/services/content/pdf/001-57709?TID=gppdowgxtt>

Візуальний контроль побачення захисника з підозрюваним, обвинуваченим полягає у спостереженні за об'єктами та діями осіб, що перевіряються за допомогою зору та оптичних приладів з метою забезпечення законності при проведенні такої зустрічі.

Прослуховування полягає у конспіративному слуховому контролі та фіксації за допомогою технічних засобів мовленнєвої інформації, переговорів або повідомлень. Підслуховування означає конспіративний слуховий контроль мовленнєвої інформації без допомоги технічних засобів.

Необхідно звернути увагу на те, що дозвіл слідчого, прокурора, суду на конфіденційне побачення захисника не потрібен. Достатньою підставою для організації конфіденційного побачення є підтвердження повноважень захисника (при проведенні першого побачення). Забезпечення умов для проведення конфіденційних побачень із захисником осіб, взятих під варту, у тому числі які виключають при побаченні із захисником можливість третіх осіб мати доступ до інформації, що надається в процесі побачення, покладається на адміністрацію установи, у якій така особа перебуває (ч. 5 ст. 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення»).⁹

Який порядок участі захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого?

Право захисника брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних дій, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого встановлюється ч. 5 ст. 46 КПК України. З метою забезпечення даного права встановлюється обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді, суду завчасно попередити захисника про проведення відповідної процесуальної дії. Таке повідомлення здійснюється у порядку, передбаченому ст.ст. 111, 112 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 111 КПК України повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію.

Зміст повідомлення встановлюється ст. 112 КПК України; у ньому повинні вказуватись:

⁹ Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-ХІІ. - Відомості Верховної Ради України від 31.08.1993 — 1993 р., № 35, стаття 360

- 1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, найменування суду, який здійснює повідомлення;
- 2) адреса установи, яка здійснює повідомлення, номер телефону чи інших засобів зв'язку;
- 3) ім'я (найменування) особи, яка повідомляється, та її адреса;
- 4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється повідомлення (вказується відповідно до даних Єдиного реєстру досудових розслідувань);
- 5) процесуальний статус, в якому перебуває особа, що повідомляється;
- 6) дата, час та місце проведення процесуальної дії, про яку повідомляється особа; при цьому слід враховувати, що відповідно до ч. 4 ст. 223 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного;
- 7) інформація про процесуальну дію (дії), яка буде проведена, або про здійснену процесуальну дію чи прийняте процесуальне рішення, про які повідомляється особа;
- 8) вказівка щодо необов'язковості участі в процесуальній дії та її проведення без участі особи, яка повідомляється, в разі її неприбуття;
- 9) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

Повідомлення захисника здійснюється шляхом вручення особисто особі повідомлення, надіслання його поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, повідомлення телефоном або телеграмою.

У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а у разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, - також і цей орган (установу). Відповідно до ч. 2 ст. 46 КПК України неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою. В іншому

випадку, тобто якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, або якщо участь захисника є обов'язковою проведення процесуальної дії за загальним правилом відкладається. Виключенням є ситуації, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії, у такому випадку для її проведення залучається захисник за призначенням. Невідкладною слід вважати таку процесуальну дію, зволікання із проведенням якої може призвести до втрати доказової інформації або суттєвого ускладнення збирання доказів.

Відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України з моменту підтвердження своїх повноважень захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює. Стосовно участі у процесуальних діях, що проводяться стосовно підозрюваного, обвинуваченого цей перелік, зокрема, включає:

- власне, право брати участь у проведенні процесуальних дій (п. 9 ч. 4 ст. 42 КПК України);
- право під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу (п. 10 ч. 4 ст. 42 КПК України);
- право застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь (п. 11 ч. 4 ст. 42 КПК України).

Особливо слід звернути увагу на участь захисника у проведенні слідчих (розшукових) дій, які також відносяться до категорії процесуальних дій. Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Це у повній мірі стосується і захисника як представника сторони захисту. Окрім цього, відповідно до ч. 6 ст. 223 КПК України слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Захиснику про місце та час проведення слідчої (розшукової) дії повідомляється шляхом повідомлення відповідно до вимог ст.ст. 111, 112 КПК України. Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь (у тому числі захиснику),

роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом.

Під час участі у проведенні слідчих (розшукових) дій захисник користується тими ж процесуальними правами, що й при проведенні решти процесуальних дій.

Коло слідчих дій визначене главою 20 КПК України, до них віднесено:

- допит особи, одночасний допит двох і більше осіб (ст.ст. 224-227,232);
- пред'явлення для впізнання особи, предметів, трупа (ст.ст. 228-231);
- огляд місця пригоди, місцевості, приміщення, житла, іншого володіння особи, речей (предметів), документів (ст. 237, ч.3 ст. 214);
- огляд трупа (ст. 238);
- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239);
- обшук особи, житла, іншого володіння особи, приміщень (ст.ст. 234-236);
- слідчий експеримент (ст. 240);
- освідчування особи (ст. 241);
- проведення експертизи (ст.ст. 242-244).

Який порядок подання захисником клопотань?

Захисник має право подавати слідчому або прокурору клопотання щодо проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та вжиття інших заходів, спрямованих на з'ясування обставин, які мають значення у кримінальному провадженні, а також на реалізацію прав і законних інтересів підозрюваного. Відповідно до ст. 220 КПК України, вони мають розглядатись у строк не більше 3-х днів з моменту подання і задовольнятись за наявності належних підстав. Про результати їх розгляду захисник обов'язково повідомляється у порядку, передбаченому ст.ст. 111, 112 КПК України. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається захиснику, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається йому.

Окремим видом клопотання є клопотання про надання матеріалів досудового розслідування для ознайомлення, яке подається стороною захисту слідчому, прокуророві (ст. 221 КПК України). Слідчий, прокурор зобов'язаний за таким клопотанням надати відповідні матеріали для ознайомлення, за

виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню.

Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Захисник під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування має право робити необхідні виписки та копії. Слід наголосити на забороні розголошення відомостей досудового розслідування, передбаченій ст. 222 КПК України, про що захисник має бути попереджений слідчим, прокурором. Для цього складається протокол попередження про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування, у якому зазначаються відомості про: правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; процесуальний статус особи, прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, місце проживання, яка попереджається; характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, підписи осіб; обставини, за яких особі стали відомі відомості досудового розслідування; спосіб ознайомлення, зауваження і доповнення учасників процесуальної дії; прізвище, ініціали, підписи осіб, які ознайомлені з недопустимістю розголошення відомостей досудового розслідування.

**Який порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності
слідчого, прокурора та слідчого судді на стадії досудового
розслідування?**

Відповідно до ст. 303 КПК України, під час досудового провадження можуть захисником бути оскаржені до суду:

1) бездіяльність слідчого і прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які вони зобов'язані вчинити у визначений законом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його

захисником чи законним представником, володільцем тимчасово вилученого майна;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування - потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником;

5) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом (до яких належить і захисник);

6) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій - особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його за правилами, передбаченими главою 39 КПК України, присвяченою провадженню щодо застосування примусових заходів медичного характеру, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником.

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого судового провадження. Ст. 305 КПК України передбачає, що подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування не зупиняє виконання рішення чи дію слідчого, прокурора.

Відповідно до ст. 304 КПК України, скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, розгляд яких здійснюється під час досудового розслідування, можуть бути подані особою протягом 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності, а якщо рішення оформлюється постановою – з дня отримання її копії.

Скарга повертається, якщо: її подала особа, яка не має права подавати скаргу; вона не підлягає розгляду в цьому суді; скарга подана після закінчення

встановленого строку і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення. Слідчий суддя, суд відмовляє у відкритті провадження лише у разі, якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, прокурора, що не підлягає оскарженню. При цьому, копія ухвали про повернення скарги або про відмову у відкритті провадження невідкладно надсилається особі, яка її подала, разом із скаргою та усіма доданими до неї матеріалами. Ця ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Слід зауважити, що слідчий, прокурор можуть самостійно скасувати деякі рішення, припинити дію чи бездіяльність, які оскаржуються (наприклад, невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, неповернення тимчасово вилученого майна; про зупинення досудового розслідування, про закриття кримінального провадження), що тягне за собою закриття провадження за скаргою.

Скарга на рішення, дію чи бездіяльність слідчого (прокурора) розглядається слідчим суддею місцевого суду за обов'язкової участі особи, яка її подала, чи її захисника (представника) не пізніше 72 годин, а скарга на рішення про закриття кримінального провадження - не пізніше 5 днів з моменту її надходження. За результатами розгляду може бути постановлена ухвала про: 1) скасування рішення слідчого чи прокурора; 2) зобов'язання припинити дію; 3) зобов'язання вчинити певну дію; 4) відмову у задоволенні скарги.

Відповідно до ст. 309 КПК України, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

- 1) відмову у наданні дозволу на затримання;
- 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;
- 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;
- 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;
- 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;
- 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;
- 7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження; повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора; або відмову у відкритті провадження за нею. Скарги ж на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають, а заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку (ст. 310 КПК України).

Який порядок збирання захисником доказів?

Відповідно до ст. 91 КПК України, обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні є:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Загальні положення збирання доказів захисником регламентується ч. 3 ст. 93 КПК України, яка передбачає наступні способи:

- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок;
- ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій;
- здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає, що адвокат має право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази; в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій він здійснює захист; фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом.¹⁰

Ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій стороною захисту здійснюється шляхом подання уповноваженій особі відповідного клопотання, які розглядаються у порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді. Слід ще раз наголосити, що відповідно до ч. 6 ст. 223 КПК України слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Окремо слід зупинитись на такому джерелі доказів як висновок експерта. Ч. 1 ст. 242 КПК передбачає, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для

¹⁰ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282

кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Слід мати на увазі, що відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України проведення експертизи для з'ясування питань права не допускається.

Реалізація права захисника щодо залучення експерта забезпечується на договірних умовах з експертною установою (експертом) або шляхом подачі клопотання слідчому, прокурору (стороні обвинувачення) про залучення експерта, що розглядається у порядку, передбаченому ст. 220 КПК України. У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання адвоката про залучення експерта, він має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді (ст. 243 КПК України).

У клопотанні до слідчого судді зазначається: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи; 5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом. До клопотання додаються: 1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання; 2) копії документів, які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту (ст. 244 КПК).

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, що звернулася з клопотанням, доведе, що: 1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок; 2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України).

**Який порядок відкриття матеріалів кримінального
провадження та ознайомлення з ними?**

Захисник бере активну участь в ознайомленні з матеріалами кримінального провадження після їх відкриття. Право на ознайомлення закріплене п. 14 ч. 3 ст. 42, ч. 4 ст. 46, а також ст. 290 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 290 КПК України, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Відповідно до ч. 2 ст. 290 КПК України прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання.

Ч. 3 ст. 290 КПК України передбачає обов'язок прокурора або слідчого за його дорученням надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Ч. 4 ст. 290 КПК України передбачає можливість робити копії або відображення матеріалів. Ч. 5 ст. 290 КПК України допускає, що у документах,

які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду. Видалення повинно бути чітко позначено. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право дозволити доступ до відомостей, які були видалені.

Натомість, ч. 6 ст. 290 КПК України передбачає обов'язок сторони захисту за запитом прокурора надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. Разом з цим, сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і, як наслідок, прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування.

Відповідно до ч. 9 ст. 290 КПК України кожна сторона зобов'язана письмово підтвердити іншій стороні, а потерпілий ще й прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів.

Ч. 10 ст. 290 КПК України встановлює вимогу щодо надання достатнього сторонам кримінального провадження, потерпілому достатнього часу для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судове

засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання.

Як свідку надається правова допомога?

Діючий КПК України містить достатньо небагато норм, присвячених наданню правової допомоги свідку. Перш за все, слід зауважити, що адвокат, який надає правову допомогу свідкові не є захисником за своїм процесуальним статусом.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України свідок має право користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 КПК України, тобто шляхом надання:

- 1) свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) ордеру, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Слід зауважити, що КПК України не визначає статус адвоката, що надає правову допомогу свідку, не містить вказівок щодо його прав та обов'язків. Важливим є й те, що такий адвокат, на відміну від захисника, не користується процесуальними правами свідка. Таким чином, права такого адвоката при наданні правової допомоги свідку визначаються професійними правами та обов'язками адвоката, визначеними ст.ст. 20, 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»¹¹ з урахуванням процесуального статусу свідка у кримінальному провадженні. Разом з цим, особливості процесуального статусу адвоката, що надає правову допомогу свідку, означають, що його дії в рамках кримінального провадження обмежуються наданням порад правового характеру свідку та допомогою у складанні процесуальних документів.

Яким чином здійснюється представництво потерпілого?

¹¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282

Інститут представництва потерпілого передбачений ст. 58 КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 58 КПК України потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником (тобто, на неї поширюються вимоги, передбачені ст. 45 КПК України). Окрім цього, ч. 2 ст. 58 КПК України передбачає представництво юридичної особи, яка є потерпілим, яке може здійснювати її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.

У першому випадку підтвердження повноважень здійснюється відповідно до ст. 50 КПК України, у другому – копією установчих документів юридичної особи - якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа; довіреністю – якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.

Відповідно до ч. 4 ст. 50 КПК України, представник потерпілого користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.

Форми діяльності представника потерпілого та його процесуальний статус наближають його до захисника.

Зокрема, він:

- бере участь у слідчих діях, ініційованих за клопотанням потерпілого;
- подає клопотання, здійснює оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді;
- здійснює збирання доказів у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 93 КПК України (тобто, тими самими способами, що й сторона захисту).

Які гарантії діяльності захисника містить чинне законодавство України?

З метою ефективного здійснення захисником функції захисту, законодавством встановлено ряд гарантій його діяльності:

- 1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності (за втручання в діяльність адвоката як захисника чи представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача

встановлена кримінальна відповідальність за ст. 397 Кримінального кодексу України);

2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом (про це йдеться і у пп. 1,2 ч. 1, ч. 3 ст. 65 КПК України);

3) проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора АР Крим, області, м. Києва та Севастополя;

4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності;

5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості;

6) життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом (за посягання на життя і здоров'я адвоката-захисника чи адвоката-представника та членів його сім'ї, їх майно передбачена кримінальна відповідальність за ст. ст. 398, 399, 400 КК України);

7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом (ч.4 ст. 46, п. 12 ч. 3 ст. 42 та ін. КПК України, ст. 2 Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачають можливість застосування заходів безпеки для охорони життя, здоров'я, майна захисників, представників потерпілого, цивільного позивача і відповідача та членів їх сімей);

8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці;

9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом (ч. 5 ст. 258 КПК України);

10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі;

11) забороняється втручання у правову позицію адвоката;

12) орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону (п. 1 ч. 1 ст. 483 КПК України);

13) повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором АР Крим, області, м. Києва та Севастополя (п. 7 ч. 1 ст. 480, п. 1 ч. 1 ст. 481 КПК України);

14) забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом;

15) не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у засобах масової інформації, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката;

16) забороняється ототожнення адвоката з клієнтом;

17) дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється в особливому порядку.

1.4. ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

За загальним правилом, захисник залучається підозрюваним, обвинуваченим, законним представником підозрюваного, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого самостійно (ч. 1 ст. 48 КПК України). Разом з цим, у ряді випадків захисник може залучатись слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням (ч. 2 ст. 48 КПК України).

Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування.

Який порядок залучення захисника у випадку затримання особи за підозрою в учиненні кримінального правопорушення?

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»¹² особи, які затримані за підозрою у вчиненні злочину, мають право на безоплатну правову послугу – захист від обвинувачення.

З метою реалізації права затриманих осіб на безоплатну правову допомогу Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб (далі – Порядок)¹³. Відповідно до п. 2 Порядку уповноважена службова особа суб'єкта подання інформації (відповідно до п. 1 Порядку такими суб'єктами є органи, уповноважені здійснювати адміністративне затримання або затримання згідно з дорученнями правоохоронних органів, або затримання осіб органами досудового розслідування), яка здійснила затримання, повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги наступні інформацію:

- прізвище, ім'я, по батькові та дату народження затриманої особи (якщо вони відомі);
- час та підстави затримання особи;
- точну адресу місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою;
- найменування суб'єкта подання інформації, його поштову адресу, номери телефону та адресу електронної пошти;
- прізвище, ім'я, по батькові та посаду особи, що передала повідомлення.

Адвокат призначається центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги протягом години з моменту реєстрації повідомлення про затримання і протягом години з моменту видання йому доручення, а у виняткових випадках - не пізніше ніж протягом шести годин з моменту видання

¹² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

¹³ Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011, № 1363 (з наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

йому доручення до затриманої особи для надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Повноваження адвоката підтверджуються, відповідно до ст. 50 КПК України, свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю та дорученням центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Час прибуття адвоката до затриманої особи, а також час завершення надання ним безоплатної вторинної правової допомоги такій особі фіксується службовою особою суб'єкта подання інформації, відповідальною за перебування затриманих, в системі та/або відповідному журналі реєстрації, а також на копії доручення (відривному корінці) центру з надання допомоги.

Якщо призначений центром з надання допомоги адвокат не прибув у встановлений цим строк за зазначеною адресою місця для конфіденційного побачення із затриманою особою, суб'єкт подання інформації негайно повідомляє про це зазначеному центру.

Слід зауважити, що на суб'єкта подання інформації покладається обов'язок щодо забезпечення вільного доступу призначеного центром з надання допомоги адвоката до затриманої особи, відведення необхідного часу та належного місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою до першого її допиту, створення можливості для ознайомлення адвоката з матеріалами справи, реалізацію інших, установлених Конституцією та законами України прав та гарантій діяльності адвокатів. Обов'язковим є також інформування під час затримання кожної особи про право та можливість отримання безоплатної вторинної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Слід також додатково вказати на неможливість проведення допиту особи до проведення конфіденційного побачення з адвокатом.

**Який порядок залучення захисника у зв'язку з
обранням запобіжного заходу – тримання під вартою?**

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»¹⁴ особи, до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою

¹⁴ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

мають право на безоплатну правову послугу – захист від обвинувачення. Така допомога надається протягом 72 годин з моменту затримання. У разі якщо слідчий суддя, суд прийняв рішення про тримання особи під вартою, безоплатна правова допомога надається, якщо така особа належить до однієї з категорій осіб, зазначених у пунктах 1 і 2 ч. 1 даної статті (особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум»; для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї).

У першому випадку (тобто якщо рішення про тримання під вартою слідчим суддею, судом не прийняте) інформування центру з надання безоплатної правової допомоги здійснюється відповідно до Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб.

У випадку втрати особою права на безоплатну правову допомогу залучення захисника здійснюється у загальному порядку: на підставі договору особи, її законного представника, інших осіб за проханням чи згодою особи з адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням, або, у випадку необхідності, за призначенням.

При цьому, слід наголосити на положеннях ст. 48 КПК України, відповідно до яких слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

Який порядок залучення захисника за призначенням?

Порядок залучення захисника за призначенням слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом передбачено ст. 49 КПК України.

Дана стаття передбачає три випадки, за яких у слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду виникає зобов'язання щодо забезпечення участі захисника у кримінальному провадженні:

1. У випадку, коли участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника. Випадки обов'язкової участі захисника передбачені ч. 1 ст. 52 КПК України. Вона встановлює, що участь захисника є обов'язковою у наступних випадках.

- при провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У таких випадках участь захисника необхідно забезпечити з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

- щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

- щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

- щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад;

- щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, - з моменту встановлення цього факту;

- щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, - з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

- щодо реабілітації померлої особи - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Відповідно до ч. 2 ст. 49 КПК України, у таких випадках слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою

доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги (тобто, центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги за місцем розташування), призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 3 ст. 49 КПК України, постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»¹⁵ особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень КПК України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту, мають право на безоплатні правові послуги – захист від обвинувачення і складення документів процесуального характеру.

Який порядок залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії?

Захисник для проведення окремої процесуальної дії залучається у порядку, передбаченому ст. 49 КПК України (тобто, за призначенням слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом) виключно у невідкладних випадках, передбачених ст. 53 КПК України:

- коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника
- якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або якщо прибуття обраного захисника неможливе.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»¹⁶ особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до

¹⁵ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

¹⁶ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

положень КПК України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для проведення окремої процесуальної дії, мають право на безоплатні правові послуги – захист від обвинувачення і складення документів процесуального характеру.

Слід зауважити, що для проведення окремої процесуальної дії захисник може бути залучений і сам підозрюваний, обвинувачений. Якщо потреби у проведенні невідкладних процесуальних дій за участю захисника немає і коли неможливе прибуття захисника, обраного підозрюваним, обвинуваченим, протягом двадцяти чотирьох годин, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому залучити іншого захисника. (ч. 2 ст. 53 КПК України).

1.5. ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ЦЕНТРАМИ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ДОПОМОГИ

1.5.1. Правовий статус органів досудового розслідування та Центрів з надання безоплатної вторинної допомоги

Органи досудового розслідування

Відповідно до ст. 38-40 КПК України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи:

- органів внутрішніх справ;
- органів безпеки;
- органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- органів державного бюро розслідувань.¹⁷

Керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування та уповноважений:

- визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою - визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих;
- відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування;
- ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора;
- вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим;

¹⁷ Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст.88

- погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених цим Кодексом;
- здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого;
- здійснювати інші повноваження, передбачені цим КПК України.

Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій та уповноважений:

- починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;
- проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України;
- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;
- звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;
- за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;
- приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України;
- здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.¹⁸

Центри вторинної безоплатної правової допомоги

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» у статті 13 закріплює поняття безоплатної вторинної правової допомоги: «Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя».

¹⁸ Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

Стаття 15. Закону України «Про безоплатну правову допомогу» суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги визнає центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги утворюються Міністерством юстиції України при головних управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Вони є неприбутковими організаціями, а їх діяльність поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Крім того, в Україні створений Координаційний центр з надання правової допомоги відповідно до Указу Президента України від 01.06.2012 № 374/2012 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України».

Положення про Координаційний центр затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 № 504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції».¹⁹

Відповідно до вказаного положення Координаційний центр з надання правової допомоги метою діяльності центру є формування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості. Офіційний веб-сайт Координаційного Центру: <http://www.legalaid.gov.ua/ua>

Центри відповідно до вимог наказу Міністерства юстиції України від 02.07.2012 № 967/5 «Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» та покладених на них завдань:

¹⁹ Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012, № 504. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF>

- розглядають звернення суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу та приймають рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги або про відмову в її наданні;
- перевіряють належність особи до категорії осіб, що мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги у встановленому порядку;
- забезпечують складання процесуальних документів за зверненням суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу після прийняття рішення про надання такої допомоги;
- забезпечують участь захисника при здійсненні досудового розслідування та судового провадження у випадках, коли захисник відповідно до положень КПК залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії;
- забезпечують здійснення представництва інтересів суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- укладають контракти з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, для надання такої допомоги на постійній основі;
- укладають договори з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, для надання такої допомоги на тимчасовій основі (на підставі окремих договорів на надання послуг);
- видають доручення для підтвердження повноважень захисника або повноважень адвоката для здійснення представництва інтересів особи в судах, органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- приймають рішення про заміну адвоката у випадках, передбачених Законом України «Про безоплатну правову допомогу».²⁰

1.5.2. Порядок надання вторинної безоплатної правової допомоги

Безоплатна вторинна правова допомога включає:

- захист від обвинувачення;

²⁰ Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012, № 967/5 (із наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12>

- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складення документів процесуального характеру.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають:

- особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо середньомісячний сукупний дохід їхньої сім'ї нижчий суми прожиткового мінімуму;
- інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб;
- діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї;
- особи, до яких застосовано адміністративне затримання, та адміністративний арешт;
- особи, які затримані за підозрою у вчиненні злочину;
- особи, до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою;
- особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень КПК України захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії;
- особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;
- ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань;
- особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку;

– особи, реабілітовані відповідно до законодавства України стосовно питань, пов'язаних з реабілітацією.²¹

У разі звернення осіб, зазначених у пунктах 3-7 частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», про надання безоплатної вторинної правової допомоги або надходження інформації про затриманих осіб у випадках, установлених законом, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний прийняти рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги з моменту затримання особи.

У разі отримання постанови слідчого, прокурора, ухвали слідчого судді, суду про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний негайно призначити захисника.²²

1.5.3. Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб

Відповідно до порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб негайно після фактичного затримання особи уповноважена службова особа ОВС, яка здійснила затримання, повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги відповідному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги такі відомості:

- прізвище, ім'я, по батькові та дата народження затриманої особи (якщо вони відомі);
- час та підстави затримання особи;
- точна адреса місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою;
- найменування суб'єкта подання інформації, його поштова адреса, номери телефону та адреса електронної пошти;

²¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

²² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

– прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, що передала повідомлення.

Центр з надання допомоги:

- своєчасно повідомляє суб'єктам подання інформації номери телефонів, адресу електронної пошти, інші необхідні для зв'язку дані;
- забезпечує внесення відповідних відомостей до системи та/або журналів реєстрації повідомлень, які надходять від суб'єктів подання інформації;
- у разі отримання повідомлення про затримання особи від заявників проводить перевірку факту затримання особи шляхом звернення до відповідного регіонального або міжрегіонального органу;
- видає доручення адвокатам для підтвердження їх повноважень як захисників інтересів затриманих осіб та доводить відповідну інформацію призначеним адвокатам негайно;
- у разі отримання від суб'єкта подання інформації повідомлення про неприбуття адвоката призначає протягом години з моменту реєстрації такого повідомлення іншого адвоката;
- інформує відповідних прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, відповідний регіональний або міжрегіональний орган, а також Координаційний центр у разі виявлення порушення суб'єктами подання інформації вимог цього Порядку;
- проводить щоквартальні звірки відомостей щодо кількості переданих та зареєстрованих повідомлень про випадки затримання осіб із суб'єктами подання інформації.

Для забезпечення оперативного інформування центрів про випадки затримання осіб, залучення захисника за призначенням та для проведення окремих процесуальних дій функціонує єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги – **0-800-213-103**.

Центри забезпечують цілодобове прийняття повідомлень щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги. Дзвінки зі стаціонарних телефонів у межах України є безкоштовними

Суб'єкти подання інформації (в т.ч. органи досудового розслідування):

- інформують під час затримання кожну особу про право та можливість отримання безоплатної вторинної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу»;
- повідомляють центру з надання допомоги про факт затримання особи;
- забезпечують внесення відповідних відомостей до системи та/або відповідних журналів реєстрації;
- забезпечують вільний доступ призначеного центром з надання допомоги адвоката до затриманої особи, відведення необхідного часу та належного місця для конфіденційного побачення адвоката із затриманою особою до першого її допиту, створення можливості для ознайомлення адвоката з матеріалами справи;
- у разі відсутності реагування центру з надання допомоги на повідомлення про затримання осіб або порушення встановлених цим Порядком строків прибуття адвоката негайно, але не пізніше ніж протягом 24-х годин, інформують про це Координаційний центр за телефоном або адресою електронної пошти, що оприлюднені на офіційному веб-сайті Мін'юсту, головних управлінь юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі, а також на власному веб-сайті;
- подають щокварталу до 5 числа місяця, що настає за звітним періодом, центру з надання допомоги інформацію про кількість випадків затримання протягом звітного періоду осіб та кількість випадків неприбуття або несвоєчасного прибуття адвокатів;
- несуть у порядку, встановленому законом, відповідальність за несвоєчасне повідомлення про затримання особи та перешкоджання наданню адвокатом, призначеним центром з надання допомоги, такій особі безоплатної вторинної правової допомоги.²³

²³ Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011, № 1363 (з наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

У 2013 році Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги видано 76406 доручень адвокатам, у тому числі 22345 – для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, затриманим за підозрою у вчиненні злочину; 41877 – для здійснення захисту за призначенням; 10009 – для надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, до яких застосовано адміністративне затримання; 2175 – для участі у проведенні окремих процесуальних дій.

Частка відмов від адвоката особами, затриманими за підозрою у вчиненні злочину, за вказаний період становить 6,9 %.

Загалом центрами опрацьовано 44035 процесуальних документів, у тому числі 27808 постанов слідчих, 15361 ухвалу судів, 572 ухвали слідчого судді, 315 постанов прокурора щодо призначення адвоката.

1.5.4. Проблемні питання, що виникають при наданні безоплатної правової допомоги

Проведений Міністерством юстиції України аналіз функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги у 2013 році свідчить про наявність проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням гарантованого державою права затриманих осіб на захист та надання безоплатної вторинної правової допомоги за рахунок держави, серед яких:

- відсутність стовідсоткового повідомлення та несвоєчасне повідомлення службовими особами органів внутрішніх справ центрів про випадки затримання осіб;
- труднощі доступу захисника, призначеного центром, до затриманої особи в ізоляторах тимчасового тримання, зокрема у нічний час, вихідні і святкові дні;
- обмеження права осіб на конфіденційне побачення із захисником, призначеним центром, та відсутність спеціальних приміщень для цього;
- проведення з особою, яка не мала процесуального статусу підозрюваного, розмов, опитувань, відбирання пояснень, вчинення інших процесуальних дій, що у подальшому можуть призвести до її затримання та/або повідомлення про підозру;
- спроби фізичного та/або психологічного впливу на затриманого з метою схиляння до відмови від захисника та отримання від затриманого відомостей, що можуть бути використані на користь сторони обвинувачення до першого побачення з адвокатом;

– неповне повідомлення затриманого про підстави затримання, право на захист, інформування близьких родичів та членів сім'ї тощо.²⁴

У період з 1 січня по 1 вересня 2013 року на веб-сайтах територіальних підрозділів МВС України було виявлено 143 повідомлення, які можуть бути розцінені, як факти неповідомлення / неналежного повідомлення про випадки затримання осіб Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.¹

1.5.5. Висновки та рекомендації

Основними напрямками взаємодії органів досудового розслідування з центрами з надання безоплатної вторинної допомоги повинні стати зустрічні дії щодо оперативного обміну та звірки інформації про випадки затримання осіб та залучення захисника до проведення окремих слідчих дій, інформування громадян про інститут безоплатної правової допомоги та порядок її здійснення. Адже саме ці питання визначають як проблемні.

На підставі цього висловимо деякі рекомендації, що дозволять поліпшити вказані нами напрями діяльності:

1. Необхідним є схвалення спільного плану Міністерства юстиції України (Координаційного центру з надання правової допомоги) та МВС України щодо забезпечення реалізації прав підозрюваних та обвинувачених осіб або укладення угоди про співпрацю із зазначенням основних її напрямів. Так, вже протягом минулого року були підписані 2 подібні меморандуми про співпрацю між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Координаційним центром з надання правової допомоги, а також між Національною асоціацією адвокатів України та Міністерством юстиції України у сфері надання безоплатної правової допомоги.

2. Організувати обмін інформацією щодо порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги. Наприклад, на сайті МВС України та сторінці Головного слідчого управління МВС України відсутній спеціальний розділ про права громадян на вторинну безоплатну правову допомогу, про координати регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги і

²⁴ Функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги у 2013 році [Електронний ресурс]: Інформаційна довідка // Координаційний центр з надання правової допомоги. –

навпаки, інформація про права органів досудового розслідування та їх компетенцію в цій сфері не міститься на сайті Координаційного центру з надання правової допомоги

3. Доцільним виглядає розробка фахівцями в сфері інформаційних технологій електронної форми звірки статистичних даних про затримання осіб органами внутрішніх справ, повідомлення центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги повідомлень про випадки затримання осіб та постанов органів досудового слідства захисника до проведення окремих слідчих дій. Звірку таких даних слід проводити раз на квартал поточного календарного року.

4. Позитивним є досвід Управління МВС України на Південній залізниці, які в системі службової підготовки за участю представників Харківського обласного центра з надання безоплатної вторинної правової допомоги та представників Ради адвокатів Харківської області вивчають питання щодо інформування Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб та взагалі щодо проблем, які виникають під час надання безоплатної правової допомоги під час затримання.²⁵

5. Слід включити до планів проведення функціональної підготовки вивчення відповідних нормативно-правових актів з питань надання безоплатної вторинної правової допомоги та найбільш актуальних питань в цій сфері (Додатки 2, 3, 4)

6. Вважаємо впровадити такі заняття у кожному підрозділі ОВС. Також доцільним є організація круглих столів та відвідувань працівниками органів досудового слідства центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги з метою ознайомлення зі специфікою їх роботи та обміну досвідом.

7. Звертаємо увагу на те, що слід провести заходи щодо спільної розробки представниками органів досудового слідства та центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги розміщення соціальної реклами, пам'яток, буклетів, плакатів, візиток та їх розміщення у чергових частинах, кабінетах слідчих, кімнатах утримання доставлених та затриманих а також у центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги (Додаток 5). В даний час такі заходи проводить тільки Координаційний центр з надання правової допомоги, без участі працівників органів досудового слідства (Додаток 5)

Виконання таких заходів дасть змогу підвищити рівень поінформованості суб'єктів права на безоплатну правову допомогу, адвокатів, органів, досудового

²⁵ <http://www.advokat.org.ua/news/novini-vse/2501zanyattyazislygbovoipidgotovki.html>.

слідства та громадських організацій щодо відповідних прав та обов'язків та щодо загальних засад формування і функціонування системи безоплатної правової допомоги.

1.6. ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАХИСНИКА

Хто може бути захисником?

Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Договір із захисником має право укласти підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправдана особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особа, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).²⁶

Чим підтверджуються повноваження захисника?

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

²⁶ Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

– ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.²⁷

Відповідно до статті 26 Закону України про адвокатуру та адвокатську діяльність адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути:

- договір про надання правової допомоги;
- довіреність;
- ордер;
- доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

**Чи встановлені законодавством
додаткові вимоги для підтвердження
повноважень захисником?**

Встановлення будь-яких додаткових вимог, **крім пред’явлення захисником документа, що посвідчує його особу**, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

**Де міститься інформація про
чинний статус адвоката?**

Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до цього Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності.

Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.²⁸

²⁷ Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

**Які органи видають свідоцтва,
ордери, доручення або уповноважені
заклювати договори із захисником?**

Відповідно до статті 12 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» особі, яка склала присягу адвоката України, радою адвокатів регіону у день складення присяги безоплатно видаються свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України, які не обмежуються віком особи та є безстроковими.

Доручення для підтвердження повноважень захисника або повноважень адвоката для здійснення представництва інтересів особи в судах, органах державної влади, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами видає Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.²⁹

Відповідно до змісту статей 15, 21, 22 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є : центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Повноваження адвоката як захисника у кримінальному провадженні, для участі у розгляді справи про адміністративне правопорушення та представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами **підтверджуються дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.**

Ордер – письмовий документ, що у визначених випадках, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається

²⁸ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282)

²⁹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката.³⁰

**Впродовж якого часу діє
підтвердження повноважень
захисника?**

При наданні безоплатної вторинної правової допомоги особам, які затримані за підозрою у вчиненні злочину та/або до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою, **термін дії доручення для підтвердження повноважень захисника** закінчується не раніше закінчення апеляційного розгляду скарги на ухвалу слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту.

Така допомога надається з моменту затримання з урахуванням термінів, визначених для видання доручення та прибуття адвоката до затриманої особи, не обмежується побаченням з нею до першого допиту, а фактичний час роботи адвоката сумарно не може перевищувати 72 годин, крім випадків встановлених нормативно-правовими актами.³¹

Незалежно від суб'єкта винесення постанови (постановлення ухвали) про доручення призначити адвоката та стадії кримінального провадження, на якій було залучено захисника підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому для здійснення захисту за призначенням, **термін дії доручення для підтвердження повноважень захисника** у такому разі, а також у разі коли безоплатна вторинна правова допомога надається особам, визначеним як «вразливі верстви населення»³² закінчується не раніше закриття кримінального

³⁰ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282)

³¹ Коли середньомісячний сукупний дохід сім'ї такої особи нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, вона є інвалідом, який отримує пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, дитиною-сиротою, дитиною, позбавленою батьківського піклування, безпритульною дитиною або дитиною, яка може стати або стала жертвою насильства у сім'ї.

³² Середньомісячний сукупний дохід сім'ї якої нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, яка є інвалідом, котрий отримує пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, дитиною-сиротою, дитиною, позбавленою батьківського

провадження, закінчення останнього судового провадження з перегляду судових рішень, а також з моменту заміни адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу, або припинення її надання за рішенням центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.³³

При цьому повноваження адвоката, якого було призначено для здійснення захисту за призначенням на попередній стадії кримінального провадження, можуть підтверджуватися на наступних стадіях кримінального провадження дорученням центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або ордером, виданим на його підставі.

Органам досудового слідства слід пам'ятати, що не допускається:

- видання декількох доручень для підтвердження повноважень захисника в одному кримінальному провадженні, крім випадків, передбачених у пункті 2 наказу «Окремі питання видання та скасування центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні», та випадків залучення захисника для здійснення захисту за призначенням підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого, який раніше відмовився від призначеного захисника;
- видання одного доручення для здійснення захисту декількох суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу.

Чи встановлені уніфіковані форми доручень та адвокатських ордерів?

Відповідно до наказу Координаційного центру з надання правової допомоги від 27.12.2012 № 37 затверджені форми доручень для:

- здійснення захисту за призначенням;

піклування, безпритульною дитиною або дитиною, яка може стати або стала жертвою насильства у сім'ї, затриманій за підозрою у вчиненні злочину та/або до якої як запобіжний захід обрано тримання під вартою.

³³ Окремі питання видання та скасування центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 25.07.2013 № 31. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0031323-13>

- проведення окремої процесуальної дії;
- здійснення захисту від обвинувачення особи, затриманої за підозрою у вчиненні злочину та/або відносно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;
- здійснення представництва інтересів особи, до якої застосовано адміністративне затримання та/або адміністративний арешт, та складення документів процесуального характеру.

Крім того, затверджені форми журналів реєстрації:

- повідомлень про затримання осіб; телефонних і письмових повідомлень про випадки затримання осіб, що надійшли від фізичних осіб;
- постанов (ухвал) щодо залучення захисника за призначенням та для проведення окремої процесуальної дії;
- доручень;
- наказів про припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги та про заміну адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Положення про ордер адвоката встановлює єдині для всіх адвокатів України правила виготовлення, оформлення, зберігання, обліку ордеру - письмового документу, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги у випадках, встановлених Законом України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законами України.

Положення про ордер адвоката, вимоги до нього та його форму затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 року №36 «Положення про ордер адвоката та порядок ведення реєстру ордерів».³⁴

**Проблемні питання підтвердження
повноважень захисника та
рекомендації щодо їх подолання.**

Нагадаємо, що 16 січня 2014 року набули чинності положення частини другої статті 45 КПК, відповідно до яких **захисником не може бути адвокат,**

³⁴ Положення про ордер адвоката та порядок ведення реєстру ордерів [Електронний ресурс]: Рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 року №36. – Режим доступу: <http://www.unba.org.ua/upload/polog.pdf>

відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Крім того, відповідно до пункту другого частини першої статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) документами, що посвідчують **повноваження адвоката на надання правової допомоги**, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Тобто, нормами вказаної статті визначений чіткий перелік документів, які посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги.³⁵

Разом з тим, частиною першою статті 50 КПК передбачено, що повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються: 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Нечіткість формулювання положень пункту 2 частини першої статті 50 КПК зумовили правову невизначеність щодо переліку документів, надання яких для підтвердження повноважень захисника на участь у кримінальному провадженні є обов'язковим. Зокрема, актуальним виявилось питання щодо необхідності одночасного надання і ордеру, і договору із захисником.

Виходячи зі змісту п. 4 статті 1, статей 26-28 Закону **договір про надання правової допомоги** (у тому числі захисту під час кримінального провадження) є первинним та обов'язковим офіційним документом, який укладається між адвокатом (адвокатським об'єднанням) та клієнтом.

У свою чергу, частиною другою статті 26 цього Закону визначено, що ордер є письмовим документом, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги.

Згідно з пунктом 15 Положення про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2012 року № 36 зі змінами і доповненнями ордер містить

³⁵ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282

наступні реквізити: серію, порядковий номер ордера; прізвище, ім'я, по батькові або найменування особи, якій надається правова допомога; **посилання на договір про надання правової допомоги/доручення** органу (установи), уповноважених законом на надання безоплатної правової допомоги, номер (у випадку наявності) та дату цього документа; назву органу, у якому надається правова допомога адвокатом із зазначенням, у випадку необхідності, виду адвокатської діяльності тощо.

Вищенаведене дає підстави для висновку про те, що документом, який підтверджує повноваження адвоката на надання правової допомоги, може бути як ордер, так і договір про надання правової допомоги між адвокатом та його клієнтом. З огляду на це вимога про обов'язкове подання адвокатом як ордеру, так і договору є надмірною.

Зважаючи на це необхідні зміни до норм статті 50 Кримінального процесуального кодексу України³⁶, яку можливо викласти у такій редакції:

«Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

*2) ордером **АБО** договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.*

Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається».

1.7. ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ВІДМОВИ ВІД УЧАСТІ ЗАХИСНИКА

Відповідно до статті 54 Кримінального процесуального Кодексу України підозрюваний, обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його.

³⁶ Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

Відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії.

Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою.³⁷

В яких випадках участь захисника є обов'язковою?

Відповідно до статті 52 КПК України участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного .

В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

- щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
- щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
- щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад;
- щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, - з моменту встановлення цього факту;
- щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, - з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;
- щодо реабілітації померлої особи, - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;

³⁷ Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст.88

– щодо осіб, стосовно яких здійснюється заочне кримінальне провадження, - з моменту прийняття рішення про його здійснення.

Якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника, коли його участь є обов'язковою і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому **статтею 49** КПК України для здійснення захисту за призначенням.

В яких випадках слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні (захист за призначенням)?

Згідно з вимогами статті 49 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

- відповідно до вимог статті 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;
- підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;
- слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.³⁸

Які при цьому складаються процесуальні документи?

³⁸ Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст.88

У випадках, передбачених частиною першою статті 49 КПК України, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання.

Питання відмови від захисника або його заміна при наданні безоплатної вторинної правової допомоги?

Зазначені вище норми КПК України також мають за мету забезпечення гарантованої можливості отримання безоплатної вторинної правової допомоги і логічно пов'язані з положеннями частини другої статті 54 КПК України, яка визначає порядок відмови від захисника або його заміни, передбачаючи, що відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування; така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії.

39

З викладених норм, очевидно, впливає, що саме адвокат, який уповноважений надавати безоплатну вторинну правову за дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, має бути присутнім при прийнятті рішення підозрюваним про відмову від захисника або його заміну.

Відповідно до пункту 9 Порядку інформування Центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб відмова затриманої особи від адвоката, призначеного Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, повинна бути здійснена такою

³⁹ Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст.88

особою в присутності цього адвоката у формі письмової заяви, копія якої надсилається адвокатом до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

У разі відмови клієнта від здійснення його захисту адвокатом із Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, останній повинен особисто перевірити, чи є така відмова добровільною, чи не є вона результатом тиску з боку працівників міліції. Якщо після проведення бесіди особа наполягає на прийнятому рішенні відмовитись від адвоката, останній має отримати від неї заповнену власноруч заяву про відмову від послуг захисника, в якій доцільно зазначити причини такої відмови.

Про відмову від участі захисника слідчим складається протокол (ст. 54 КПК України). Не допускається прийняття відмови від захисника, коли його участь є обов'язковою. Відмова від захисника Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги може бути прийнята лише:

- якщо така відмова пов'язана із участю у провадженні захисника за угодою. У такому разі захисник Центру повинен пересвідчитись, що у справу допущений інший адвокат. У дос'є має бути документ, що підтверджує вступ іншого адвоката в справу;
- якщо така відмова пов'язана із особою конкретного адвоката. У цьому разі Центр має розглянути питання про призначення для здійснення захисту іншого адвоката.

Чи передбачені законодавством підстави для відводу захисника?

Стаття 78 КПК України підкреслює, що захисником не має права бути особа, яка брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, експерт, спеціаліст, перекладач.⁴⁰

Особа не має права брати участь у цьому ж кримінальному провадженні як захисник у випадках:

- якщо вона у цьому провадженні надає або раніше надавала правову допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання правової допомоги;

⁴⁰ Кримінальний процесуальний Кодекс України: закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст.88

- зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (зупинення дії свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю або його анулювання) в порядку, передбаченому законом;
- якщо вона є близьким родичем або членом сім'ї слідчого, прокурора, потерпілого або будь-кого із складу суду.

Припинення повноважень адвоката

Повноваження адвоката за дорученням Центру при затриманні особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення діє протягом 72 годин / закінчення апеляційного провадження за обраним запобіжним заходом

К За ініціативи клієнта
(відмова від адвоката)

Відмова пов'язана із участю іншого захисника (за угодою)

Відмова пов'язана із особою конкретного адвоката (заміна адвоката Центром)

Обов'язкова участь захисника
ст. 52 КПК України

А За ініціативою адвоката
ч. 1 ст. 46, ст. 78 КПК України

може

В разі розбіжності позицій клієнта та адвоката

Невиконання клієнтом законних порад та вимог адвоката, порушення вимог КПК

Відсутність належної кваліфікації адвокатам

повинен

Адвокат брав участь у справі в іншому статусі

Конфлікт інтересів підзахисних

Зупинення / припинення діяльності адвоката

За наявності обставин для самовідводу за КПК

Відмова від адвоката здійснюється виключно в його присутності

Слідчий складає протокол (ст. 54 КПК України)

Адвокат відбирає мотивовану заяву від клієнта

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел у розділі 1.1

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282)

Список використаних джерел у розділі 1.2

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282)

Список використаних джерел у розділі 1.3

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. - Відомості Верховної Ради України від 05.07.2013 — 2013 р., № 27, стор. 1438, стаття 282
2. Основные принципы, касающиеся роли юристов. Приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями Гавана, Куба, 27 августа — 7 сентября 1990 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/role_lawyers.shtml
3. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными. Приняты на первом Конгрессе Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшемся в Женеве в 1955 году, и одобрены Экономическим и

Социальным Советом в его резолюциях 663 С (XXIV) от 31 июля 1957 года и 2076 (LXII) от 13 мая 1977 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/prison.shtml

4. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Case of S. v. Switzerland (Application no. 12629/87; 13965/88): Judgement. – Strasbourg, 28 November 1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-57709?TID=gppdowgtxt>

6. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

7. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII. - Відомості Верховної Ради України від 31.08.1993 — 1993 р., № 35, стаття 360

Список використаних джерел у розділі 1.4

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282)

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

3. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011, № 1363 (з наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

Список використаних джерел у розділі 1.5.

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

3. Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012, № 504. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF>

4. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012, № 967/5 (із наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12>

5. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011, № 1363 (з наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

6. Функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги у 2013 році [Електронний ресурс]: Інформаційна довідка // Координаційний центр з надання правової допомоги. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/311213_dovidka_BPD_2013.pdf

7. Питання прийняття та оброблення телефонних дзвінків, що надходять на телефонні лінії системи безоплатної вторинної правової допомоги Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 31.01.2013 № 2 (із наступними змінами та доповненнями).

8. Деякі питання прийняття та оброблення центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги повідомлень про випадки затримання осіб: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 30.08.2013 № 35.

9. Окремі питання видання та скасування центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 25.07.2013 № 31. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0031323-13>

10. Про затвердження форм доручень та журналів реєстрації центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 27.12.2012 № 37.

11. Вань І., Вишневський А., Мартиновський Р., Сівак Т., Стьопіна Н. Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального

правопорушення. Методичні рекомендації для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою [Електронний ресурс] / І. Вань, А. Вишневський, Р. Мартиновський, Т. Сівак, Н. Стюпіна,. – Режим доступу: <http://www.civicua.org/main/data?t=2&c=1&q=2162478>

12. Роз'яснення окремих норм Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Трускавецької міської ради та виконавчого комітету. – Режим доступу: <http://truskavets-city.gov.ua/doc/reestr.cluzhba/bpd/11.03.13-19.pdf>

13. Права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного [Електронний ресурс]: веб портал проекту «Справедливе правосуддя». – Режим доступу: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/prava_pidozryuvanogo.pdf

14. Що робити якщо Вас затримали? [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал судової влади України. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/userfiles/zatr.pdf>

15. Мультимедіа матеріали Української фундації правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ulaf.org.ua/multimedia/biblioteka/>

16. Мультимедіа матеріали Координаційного центру з надання правової допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalaid.gov.ua/ua/mediafiles/biblioteka>

Список використаних джерел у розділі 1.6

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 27. – Ст. 282)

3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

4. Окремі питання видання та скасування центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 25.07.2013 № 31. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0031323-13>

5. Положення про ордер адвоката та порядок ведення реєстру ордерів [Електронний ресурс]: Рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 року №36. – Режим доступу: <http://www.unba.org.ua/upload/polog.pdf>

6. Про затвердження форм доручень та журналів реєстрації центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 27.12.2012 № 37.

7. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011, № 1363 (з наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

8. Функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги у 2013 році [Електронний ресурс]: Інформаційна довідка // Координаційний центр з надання правової допомоги. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/311213_dovidka_BPD_2013.pdf

Список використаних джерел у розділі 1.7

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI (із наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України, 2013 – № 9-10, № 11-12, № 13 – Ст. 88

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011, № 3460-VI (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2011. – № 51. – Ст. 577

3. Окремі питання видання та скасування центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 25.07.2013 № 31. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0031323-13>

4. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011, № 1363 (з наступними змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-%D0%BF>

5. Функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги у 2013 році [Електронний ресурс]: Інформаційна довідка // Координаційний центр з надання правової допомоги. – Режим доступу: http://legalaid.gov.ua/images/Actual/311213_dovidka_BPD_2013.pdf

6. Вишневський А. Проблеми і нові можливості сторони захисту у контексті надання безоплатної правової допомоги [Електронний ресурс] / А. Вишневський // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Кримінальний процесуальний кодекс України: практика застосування та

перспективи розвитку», Київ, 30 жовтня 2013 року. Режим доступу: <http://legalaid.gov.ua/ua/mediafiles/prezentatsii>

7. Грішин Є. Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення [Електронний ресурс]: / Є. Грішин. – Офіційний сайт Міністерства юстиції України. Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/28364>

ДОДАТОК 1

**ЦЕНТРИ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ****(станом на 03.02.2014)****РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЦЕНТР З
НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

Адреса: вул. Самокіша, 6-А, м. Сімферополь, АР Крим, 95011, Україна
Контактний телефон: **0891-20-00-60**
Факс: **044/2480009 2213**
Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
Електронна адреса: **office.crimea@legalaid.gov.ua**
Директор: **Позняк Олександр Миколайович**

**ВІННИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

Адреса: вул. Пирогова, 82, м. Вінниця, 21036, Україна
Контактний телефон: **0891-20-00-61**
Факс: **044/2480009 2363**
Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
Електронна адреса: **office.vinnytsya@legalaid.gov.ua**
Директор: **Маліновська Світлана Володимирівна**

**ВОЛИНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

Адреса: вул. Винниченка, 67, м. Луцьк, 43000, Україна
Контактний телефон: **0891-20-00-62**
Факс: **044/2480009 9219**
Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
Електронна адреса: **office.volyn@legalaid.gov.ua**
Директор: **Руденко Ростислав Євтухович**

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

Адреса: вул. Шевченка, 53-а, м. Дніпропетровськ, 49020, Україна (оновлено)
Контактний телефон: **0891-20-00-63**

Факс: **044/2480009 3473**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.dnipro@legalaid.gov.ua**

Директор: **Яцуба Людмила Олегівна**

ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: **вул. Горького, 50, м. Донецьк, 83086, Україна**

Контактний телефон: **0891-20-00-64**

Факс: **044/2480009 6472**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.donetsk@legalaid.gov.ua**

Директор: **Курільчук Ігор Геннадійович**

ЖИТОМИРСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: **майдан Соборний, 1, м. Житомир, 10014, Україна**

Контактний телефон: **0891-20-00-65**

Факс: **044/2480009 3536**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.zhytomyr@legalaid.gov.ua**

Директор: **Гербеда Олександр Йосифович**

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: **вул. Загорська, 51, м. Ужгород, 88017, Україна**

Контактний телефон: **0891-20-00-66**

Факс: **044/2480009 3912**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.zakarpatty@legalaid.gov.ua**

Директор: **Попадинець Василь Юрійович**

ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: **вул. Чекістів, 27, м. Запоріжжя, 69063, Україна**

Контактний телефон: **0891-20-00-67**

Факс: **044/2480009 3456**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.zaporizhya@legalaid.gov.ua**
 Директор: Дем'яненко Олена Василівна

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Грюнвальдська, 8, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-68**
 Факс: **044/2480009 6529**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.frankivsk@legalaid.gov.ua**
 Директор: Євчук Михайло Миколайович

КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Гайок, 4, м. Біла Церква, Київська область, 09100, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-69**
 Факс: **044/2480009 2610**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.kyivreg@legalaid.gov.ua**
 Директор: Клепка Валерій Григорович

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Дворцова, 23, м. Кіровоград, 25006, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-70**
 Факс: **044/2480009 8493**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.kirovohrad@legalaid.gov.ua**
 Директор: Кропів Леонід Володимирович

ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: квартал Єременко, 7-Д, м. Луганськ, 91011, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-71**
 Факс: **044/2480009 6034**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.luhansk@legalaid.gov.ua**
 Директор: Євсютін Олександр Миколайович

ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Валова, 31, м. Львів, 79008, Україна

Контактний телефон: **0891-20-00-72**

Факс: **044/2480009 7634**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.lviv@legalaid.gov.ua**

Директор: **Микитин Ігор Йосифович**

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Нікольська, 46, м. Миколаїв, 54001, Україна

Контактний телефон: **0891-20-00-73**

Факс: **044/2480009 2536**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.mykolaiv@legalaid.gov.ua**

Директор: **Чистий Валентин Олександрович**

ОДЕСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Льва Толстого, 6, м. Одеса, 65023, Україна

Контактний телефон: **0891-20-00-74**

Факс: **044/2480009 5211**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.odesa@legalaid.gov.ua**

Директор: **Клішина Світлана Олександрівна**

ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Фрунзе, 37/40, м. Полтава, 36000, Україна

Контактний телефон: **0891-20-00-75**

Факс: **044/2480009 9483**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.poltava@legalaid.gov.ua**

Директор: **Дзюбенко Олександр Леонідович**

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Драгоманова, 7, м. Рівне, 33028, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-76**
 Факс: **044/2480009 1685**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.rivne@legalaid.gov.ua**
 Директор: **Овдіюк Василь Петрович**

СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Харківська, 41, м. Суми, 40024, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-78**
 Факс: **044/2480009 7762**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.sumy@legalaid.gov.ua**
 Директор: **Демченко Олена Миколаївна**

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. За Рудкою, 33, м. Тернопіль, 46003, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-79**
 Факс: **044/2480009 7487**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.ternopil@legalaid.gov.ua**
 Директор: **Хондогій Ірина В'ячеславівна**

ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Полтавський шлях, 9, м. Харків, 61052, Україна
 Контактний телефон: **0891-20-00-80**
 Факс: **044/2480009 3264**
 Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**
 Електронна адреса: **office.kharkiv@legalaid.gov.ua**
 Директор: **Гайворонська Вікторія Валентинівна**

ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Перекопська, 169, м. Херсон, 73036, Україна

Контактний телефон: 0891-20-00-81

Факс: 044/2480009 7712

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: 0-800-213103

Електронна адреса: office.kherson@legalaid.gov.ua

Директор: Єлиссєва Марина Ігорівна

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Свободи, 70, офіс 222, м. Хмельницький, 29000, Україна

Контактний телефон: 0891-20-00-82

Факс: 044/2480009 4870

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: 0-800-213103

Електронна адреса: office.khmelnyskyi@legalaid.gov.ua

Директор: Стюпіна Наталія Олександрівна

ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Леніна, 3, м. Черкаси, 18000, Україна

Контактний телефон: 0891-20-00-83

Факс: 044/2480009 4063

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: 0-800-213103

Електронна адреса: office.cherkasy@legalaid.gov.ua

Директор: Левицький Віктор Казимирович

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. Університетська, 1, м. Чернівці, 58000, Україна

Контактний телефон: 0891-20-00-84

Факс: 044/2480009 2731

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: 0-800-213103

Електронна адреса: office.chernivtsi@legalaid.gov.ua

Директор: Мунтяну Аркадій Павлович

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: вул. П'ятницька, 39, м. Чернігів, 14000, Україна

Контактний телефон: **0891-20-00-85**

Факс: **044/2480009 6490**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.chernihiv@legalaid.gov.ua**

Директор: **Протченко Ірина Борисівна**

КИЇВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: **вул. Артема, 73, оф. 326, м. Київ, 04053, Україна**

Контактний телефон: **0891-20-01-03**

Факс: **044/2480009 5473**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.kyiv@legalaid.gov.ua**

Директор: **Василяка Оксана Миколаївна**

СЕВАСТОПОЛЬСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Адреса: **вул. Генерала Коломійця, 5, м. Севастополь, 99040, Україна**

Контактний телефон: **0891-20-00-77**

Факс: **044/2480009 4952**

Єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги: **0-800-213103**

Електронна адреса: **office.sevastopol@legalaid.gov.ua**

Директор: **Мітько Вікторія Вікторівна**

ДОДАТОК 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

КОДЕКСИ	
1. Кримінальний процесуальний кодекс України	від 13.04.2012 № 4651-VI
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення	від 07.12.1984 № 8073-X
ЗАКони УКРАЇНИ	
1. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу»	від 06.11.2012 № 5477-VI
2. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»	від 05.07.2012 № 5076-VI
3. «Про безоплатну правову допомогу»	від 02.06.2011 № 3460-VI
ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ	
1. «Про затвердження Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 роки»	від 13.02.2013 № 394
2. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу»	від 04.03.2013 № 130
3. «Про умови оплати праці працівників Координаційного центру з надання правової допомоги та його територіальних відділень»	від 20.06.2012 № 552
4. «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції»	від 06.06.2012 № 504
5. «Питання оплати послуг адвокатів та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову	від 18.04.2012 № 305

допомогу»	
6. «Про затвердження Порядку і умов укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі»	від 11.01.2012 № 8
7. «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб»	від 28.12.2011 № 1363
8. «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу та вимог до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги»	від 28.12.2011 № 1362
НАКАЗИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ	
1. «Про затвердження Переліку питань для тестування претендентів під час другого етапу конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги	від 30.10.2012 №1582/5
2. «Про затвердження форм документів, що використовуються під час проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги»	від 15.10.2012 № 1520/5
3. «Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги»	від 02.07.2012 № 967/5
4. «Про затвердження Порядку та критеріїв залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги»	від 15.06.2012 № 891/5
5. «Про затвердження Порядку ведення Головними управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі локальних реєстрів Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, та Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору»	від 24.04.2012 № 636/5
6. «Про затвердження Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги»	від 28.03.2012 № 483/5
7. «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової	від 21.09.2011 № 3047/5

ДОПОМОГИ»	
НАКАЗИ КООРДИНАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ З НАДАННЯ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	
1. Наказ Координаційного центру «Деякі питання прийняття та оброблення центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги повідомлень про випадки затримання осіб	від 30.08.2013 № 35
2. Наказ Координаційного центру «Питання прийняття та оброблення телефонних дзвінків, що надходять на телефонні лінії системи безоплатної вторинної правової допомоги» зі змінами, внесеними наказом від 30.08.2013 № 35	від 31.01.2013 № 2
3. Наказ Координаційного центру «Окремі питання видання та скасування центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги доручень для підтвердження повноважень захисника у кримінальному провадженні»	від 25.07.2013 № 31
4. Наказ Координаційного центру «Про затвердження форм доручень та журналів реєстрації центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги»	від 27.12.2012 № 37

ДОДАТОК 3

ПРОЕКТ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ПОРЯДКУ НАДАННЯ ВТОРИННОЇ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА ДІЙ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ПРИ ЗАЛУЧЕННІ ЗАХИСНИКА**Ким надається безоплатна вторинна правова допомога?**

Безоплатна вторинна правова допомога надається **адвокатами, які діють на підставі доручень**, виданих Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Як видаються доручення?

Відповідні доручення видаються **Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги** на підставі зареєстрованих ними повідомлень про затримання осіб органами, уповноваженими здійснювати адміністративне затримання або затримання згідно з дорученнями правоохоронних органів, або затримання осіб органами досудового розслідування, а також направлених до центрів та зареєстрованих ними постанов слідчого, прокурора чи ухвал слідчого судді та суду про проведення окремої процесуальної дії.

Про що інформуються центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги?

Кожен випадок затримання, арешту чи взяття під варту особи, про який повинен бути поінформований Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, потребує складання належного процесуального документа відповідно до вимог законодавчих актів, зокрема:

- адміністративне затримання – протоколу про затримання особи (частина перша статті 261 КУпАП);
- адміністративний арешт – постанови районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) (частина перша статті 32 КУпАП);

- затримання особи за підозрою у вчиненні злочину - протоколу про затримання (частина четверта статті 208 КПК України);
- застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – постановленої слідчим суддею чи судом ухвали (частина четверта статті 176, стаття 183 КПК України).

З урахуванням наведеного та з огляду на вичерпність визначеного Законом України «Про безоплатну правову допомогу» переліку категорій осіб, яким надається безоплатна вторинна правова допомога, **органи, уповноважені здійснювати затримання осіб, не зобов'язані інформувати центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги про будь-які інші процесуальні дії, пов'язані з обмеженням особи в праві на її вільне пересування.**

Які нормативні акти регулюють порядок здійснення інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги?

Інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб за підозрою у вчиненні злочину здійснюється згідно з **частиною 4 статті 213 КПК України**, а також, як і у випадках інформування про застосування до осіб адміністративного затримання, арешту чи взяття під варту, згідно **Порядком інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про затримання осіб від 28.12.2011**, а також з урахуванням вимог **частини 5 статті 5 Закону України «Про міліцію»**, що зобов'язує міліцію інформувати в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, центр з надання допомоги про кожний випадок затримання, арешту чи взяття під варту особи, крім випадків, коли така особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

Яким чином можна відмовитися від адвоката?

Відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування; така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії. З цього випливає, що саме адвокат, який уповноважений надавати безоплатну вторинну правову за дорученням центру з надання безоплатної вторинної

правової допомоги, має бути присутнім при прийнятті рішення підозрюваним про відмову від захисника або його заміну.

Відповідно до пункту 9 Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги відмова затриманої особи від адвоката, призначеного центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, **повинна бути здійснена такою особою в присутності цього адвоката у формі письмової заяви, копія якої надсилається адвокатом до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.**

**Який порядок залучення захисника
слідчим, прокурором, слідчим суддею чи
судом для здійснення захисту за
призначенням та для проведення окремої
процесуальної дії?**

Згідно з положеннями статті 49 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

- відповідно до вимог статті 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;
- підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;
- слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

У перелічених випадках слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

Отже, у постанові (ухвалі) обов'язково зазначаються конкретні підстави залучення захисника для здійснення захисту за призначенням, з посиланням на відповідні пункти статей 49 та 52 КПК України, а також час прибуття адвоката і відповідне місце для його участі у кримінальному провадженні.

Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання.

Згідно зі статтею 53 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд залучають захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому статтею 49 КПК України, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе.

У наведених випадках інформування центрів з надання допомоги здійснюється шляхом направлення їм відповідних процесуальних рішень (постанова слідчого, прокурора чи ухвала слідчого судді або суду) про відповідно залучення захисника для здійснення захисту за призначенням чи для проведення окремої процесуальної дії.

Направлення копій таких рішень здійснюється негайно після їх прийняття з використанням засобів факсимільного зв'язку, за допомогою електронної пошти або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги, а оригіналів – засобами поштового зв'язку або кур'єрської доставки.

Слід наголосити, що жодного іншого механізму залучення адвоката для здійснення захисту за призначенням та для проведення окремої процесуальної дії, ніж через центри з надання безоплатної вторинної допомоги не має.

ДОДАТОК 4

Витяг з наказу Міністерства юстиції України від 25.02.2014, № 368/5
«Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової
допомоги у кримінальному процесі»

(набирає чинності з 01 липня 2014 року)

<http://www.legalaid.gov.ua/images/legislation/Nakaz%203865%20standarts.pdf>

№	Стандарт	Основні джерела права, на яких ґрунтується стандарт	Основні джерела інформації для перевірки дотримання стандарту
I. Загальні стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі			
1.	Після отримання доручення центру захисник у визначений законодавством або розумний строк ознайомлюється з матеріалами кримінального провадження, проводить конфіденційне побачення з клієнтом, під час якого роз'яснює йому його права із врученням відповідної пам'ятки (буклета), наданої(го) центром, з'ясовує обставини кримінального правопорушення у викладенні клієнта, отримує від нього інформацію, що має правове значення, узгоджує правову позицію з клієнтом та за результатами складає відповідний протокол за формою згідно з додатком 1 до цих Стандартів	Статті 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція); статті 42, 45, 47, 49, 52, 53 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК); статті 12, 14, частини друга і четверта статті 22, статті 23 – 26 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон про БПД); статті 20, 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон про адвокатуру); Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб,	Протокол першого побачення з клієнтом, клопотання, дані журналів реєстрації відвідувачів органів внутрішніх справ, ізоляторів тимчасового тримання, слідчих ізоляторів, установ виконання покарань

		затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року № 1363 (далі – Порядок); рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Оферта Плюс С.Р.Л. проти Молдови» (Oferta Plus S.R.L. v. Moldova) від 19 грудня 2006 року, заява № 14385/04, пункти 145 – 147; рішення ЄСПЛ у справі «Рибацкі проти Польщі» (Rybacki v. Poland) від 13 січня 2009 року, заява № 52479/99, пункти 56 – 62	
2.	У разі неможливості реалізувати право на конфіденційне побачення захисник робить запис про порушення права на захист у цій частині в протоколі відповідної процесуальної дії та подає відповідну скаргу процесуальному керівнику або слідчому судді	Статті 42, 46, 54 КПК	Скарга, інші процесуальні документи
3.	У разі наявності у кримінальному провадженні інших захисників захисник, призначений центром, негайно письмово інформує про це центр і продовжує здійснювати захист до прийняття центром рішення про припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги	Стаття 24 Закону про БПД	Доповідна записка
4.	У випадку, коли участь захисника є обов'язковою, а	Статті 49, 52, 54 КПК	Процесуальні документи захисту

	підозрюваний, обвинувачений відмовляються від захисника і не залучають іншого захисника, призначений центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги захисник продовжує виконувати свої професійні обов'язки		
5.	З урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник бере участь в усіх процесуальних діях, що проводяться за участю його клієнта, або таких, що можуть обмежити або порушити права та законні інтереси його клієнта, у межах повноважень, визначених відповідним дорученням центру	Статті 42, 46, 47, 223 КПК; стаття 26 Закону про БПД; статті 20, 21 Закону про адвокатуру; рішення ЄСПЛ у справі «Піщальніков проти Росії» (Pishchalnikov v. Russia) від 24 вересня 2009 року, заява № 7025/04, пункти 66 – 71	Клопотання або заперечення, процесуальні документи захисту, ухвали слідчого судді, технічний запис судового засідання, дані журналу судового засідання
6.	Захисник негайно вживає заходів для надання клієнту медичної допомоги, фіксації тілесних ушкоджень, проведення судово-медичної експертизи, якщо зовнішній вигляд або стан клієнта свідчать про застосування до нього насильства або за наявності скарг клієнта про його застосування	Стаття 3 Конвенції; статті 42, 46, 47 КПК; наказ Служби безпеки України, Міністерства охорони здоров'я України від 11 травня 2011 року № 178/268 «Про затвердження Інструкції про порядок надання медичної допомоги, використання лікувально-профілактичних закладів органів охорони здоров'я, залучення з цією метою їх медичного персоналу та проведення медичних експертиз у спеціально відведеному місці для тимчасового тримання (ізоляторі тимчасового тримання) Відділу забезпечення досудового слідства Центрального	Заяви, скарги, клопотання, медичні документи (травмкарта, карта виїзду швидкої медичної допомоги, акт медичного освідування), висновок судово-медичної експертизи

		управління Служби безпеки України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30 червня 2011 року за № 793/19531; наказ Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 10 травня 2012 року № 710/5/343 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги засудженим», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 15 травня 2012 року за № 769/21082; рішення ЄСПЛ у справі «Маммадов (Джалалоглу) проти Азербайджану» (Mammadov (Jalaloglu) v. Azerbaijan) від 11 січня 2007 року, заява № 34445/04, пункт 74	
7.	Захисник з'ясовує наявність фактів застосування до клієнта катувань, інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження з боку службових осіб оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, пенітенціарної служби, інших службових осіб і за наявності таких фактів складає відповідний протокол за формою згідно з додатком 2 до цих Стандартів, письмово	Стаття 3 Конвенції; статті 42, 206, 214 КПК; рішення ЄСПЛ у справі «Левінца проти Молдови» (Levinta v. Moldova) від 16 грудня 2008 року, заява № 17332/03, пункти 73, 74, 81, 92	Заяви захисника, ухвали слідчого судді

	повідомляє про згадані факти процесуального керівника та звертається у порядку статті 206 КПК з відповідною заявою до слідчого судді		
8.	Захисник дотримується встановлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту оскаржує їх порушення іншими його учасниками	Статті 6, 13 Конвенції; статті 28, 116, 117, 303, 308 КПК; статті 19, 20 Закону про адвокатуру; статті 7, 11 Правил адвокатської етики; рішення ЄСПЛ у справі «Меріт проти України» (Merit v. Ukraine) від 30 березня 2004 року, заява № 66561/01, пункти 72 – 76, 78, 79	Скарги та інші процесуальні документи
9.	У разі незгоди клієнта з будь-якими процесуальними рішеннями, діями або бездіяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді або суду і за наявності законних підстав захисник складає відповідну скаргу та роз'яснює клієнтові порядок і наслідки її подання. У разі коли захисник вважає за необхідне оскаржити процесуальне рішення, дії чи бездіяльність згаданих осіб, а клієнт заперечує проти цього, захисник оформлює письмову відмову клієнта від пропонованого оскарження	Стаття 13 Конвенції; стаття 55 Конституції України; стаття 24, пункт 16 частини третьої статті 42, статті 47, 393, 395, 396, 402 КПК; статті 7, 8 Правил адвокатської етики	Скарги
10.	Захисник збирає докази, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність клієнта	Статті 42, 46, 47, 201, 206 КПК	Заяви, клопотання, адвокатські запити
11.	Захисник роз'яснює клієнту можливість укладення угоди про визнання винуватості та	Стаття 469, частини четверта і п'ята статті 474 КПК	Проект угоди

	про примирення, її умови, порядок та наслідки укладення. За бажанням клієнта захисник готує проект відповідної угоди		
12.	У разі порушення професійних прав адвоката та гарантій адвокатської діяльності захисник невідкладно письмово інформує про це центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги	Пункт 2.3 розділу 2 Меморандуму про співпрацю між Національною асоціацією адвокатів України та Міністерством юстиції України у сфері надання безоплатної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 15 листопада 2013 року № 2424/5	Доповідна записка
II Окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги на стадії досудового розслідування			
1.	У разі відмови затриманого від призначеного центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги захисника останній особисто перевіряє, чи є така відмова добровільною і чи не є вона результатом тиску з боку службових осіб органів досудового розслідування, прокуратури, суду. Заява про відмову від захисника оформляється клієнтом після конфіденційного побачення, під час якого захисник роз'яснює клієнту його права, визначені Конвенцією та КПК, із врученням відповідної пам'ятки (буклета), наданої(го) центром, та можливі наслідки відмови від захисника і переконується, що права й наслідки відмови	Статті 48, 54 КПК; пункт 9 Порядку; рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» (Yaremenko v. Ukraine) від 12 червня 2008 року, заява № 32092/02, пункти 85 – 88, 91	Заява про відмову, протокол про затримання

	від захисника клієнту зрозумілі		
2.	Захисник докладає розумних зусиль для одержання документів, що підтверджують обставини, які характеризують особу клієнта, свідчать про його родинні та соціальні зв'язки і можуть бути враховані судом при вирішенні питання про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу	Статті 42, 206, 208 КПК	Клопотання, адвокатські запити, документи, що характеризують особу клієнта
3.	Отримавши повідомлення сторони обвинувачення про завершення досудового розслідування та відкриття його матеріалів для ознайомлення, захисник письмово підтверджує факт доступу до матеріалів досудового розслідування, реалізує своє право та забезпечує реалізацію права свого клієнта на ознайомлення з ними у достатній для цього час	Стаття 290 КПК	Протокол ознайомлення, технічний запис судового засідання, дані журналу судового засідання, клопотання або заперечення захисника
4.	Захисник за запитом прокурора надає йому доступ до наявних речових доказів або їх частин, документів або копій з них та можливість скопіювати або відобразити їх іншим чином, а також доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту і якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді, крім будь-яких матеріалів, які можуть бути	Стаття 290 КПК	Письмове підтвердження повідомлення стороні обвинувачення про здійснення відкриття матеріалів стороною захисту

	використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення		
III. Окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги під час судового провадження			
1.	Захисник, який не був залучений до участі у кримінальному провадженні на етапі досудового розслідування, повинен до початку першого судового засідання, у якому він бере участь, ознайомитися з матеріалами кримінального провадження та провести конфіденційне побачення з клієнтом	Статті 42, 46, 47 КПК	Заява адвоката з відміткою суду, клопотання адвоката, дані журналів реєстрації відвідувачів органів внутрішніх справ, ізоляторів тимчасового тримання, слідчих ізоляторів, установ виконання покарань
2.	Під час підготовчого судового засідання захисник за наявності правових підстав подає клопотання про закриття кримінального провадження, про зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжного заходу, обраного щодо клієнта, подає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, що не були подані або розглянуті під час досудового розслідування	Статті 303, 314, 315 КПК	Клопотання, скарги, заперечення, технічний запис судового засідання, дані журналу судового засідання
IV. Окремі стандарти надання безоплатної вторинної правової допомоги при проведенні окремої процесуальної дії			
1.	У разі призначення захисника для проведення окремої процесуальної дії він переконується, чи дійсно завчасно та належним чином був повідомлений про проведення цієї процесуальної дії раніше	Стаття 53 КПК; стаття 23 Правил адвокатської етики	Клопотання

	залучений захисник (захисники), а також чи процесуальна дія дійсно є невідкладною. У разі виявлення невідповідності цим вимогам захисник заявляє клопотання слідчому, прокурору, слідчому судді або суду про перенесення процесуальної дії у зв'язку з відсутністю таких обставин. У разі дотримання згаданих вимог або відмови у задоволенні заявленого клопотання захисник перед проведенням процесуальної дії узгоджує правову позицію з раніше залученим захисником (захисниками)		
--	--	--	--

ДОДАТОК 5**Проект візитки**

яка може бути створена органами досудового слідства разом із
Координаційним центром правової допомоги та розповсюджуватися
у органах досудового слідства
(на прикладі Дніпропетровського обласного центру з надання безоплатної
вторинної допомоги)

Приклад методичних розробок Координаційний центр з надання правової допомоги⁴¹

ВАЖЛИВО ЗНАТИ!

До конфіденційного побачення з адвокатом затриманому бажано уникати будь-якого спілкування із працівниками органу досудового розслідування та не підписувати жодних документів. Затриманий має право не говорити нічого з приводу підозри проти себе, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання (ст. 63 Конституції України, ст. 18, 42 КПК). Відмова затриманого від адвоката не може бути прийнята, якщо заявлена у відсутності адвоката чи без надання можливості для конфіденційного спілкування з адвокатом.

Недотримання цих простих правил до прибуття захисника може призвести до неоправданих наслідків для особи, затриманої за підозрою у вчиненні злочину.

Чи є призначений адвокат незалежним?

Центр призначає захисника з числа професійних адвокатів, попередньо відібраних на конкурсній основі. Цей адвокат призначається також незалежно від впливу слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду, його кваліфікацію перевірено, і якість його роботи гарантується державою. Особа, якій призначено адвоката за рахунок держави, не може обирати його на свій розсуд.

Адвокати, які надають безоплатну правову допомогу, зберігають незалежність, мають всі права та гарантії, передбачені Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Незважаючи на те, що діяльність адвоката оплачується за рахунок держави, державні органи та посадові особи не мають права втручатися у його роботу і давати будь-які вказівки щодо здійснення захисту у справі підозрюваного, обвинуваченого.

ВАЖЛИВО ЗНАТИ!

Не варто сліпо довіряти працівникам правоохоронних органів, які рекомендують скористатися послугами «знайомих високопрофесійних адвокатів», навіть (і тим більше!) якщо така допомога пропонується «безкоштовно». Погоджуючись укласти угоду з таким адвокатом, особа ризикує у майбутньому залишитися без якісної правової допомоги, оскільки залучення захисника у такий спосіб позбавляє особу права на безоплатну правову допомогу та зникає гарантія незалежної поведінки такого адвоката. Крім того, навіть подальша відмова підозрюваного, обвинуваченого від «знайомих» йому захисників може бути

Як довго особа може отримувати безоплатну правову допомогу?

Захисник, який надає безоплатну правову допомогу затриманій особі, здійснює це до завершення розгляду питання про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу в апеляційній інстанції.

Захисник, залучений за призначенням, має здійснювати захист особи до завершення кримінального провадження у насаційній інстанції, якщо не прийняте остаточне рішення на користь підзахисного на більш ранніх стадіях.

Держава припинить надавати безоплатну правову допомогу, якщо особа залучить захисника за власний рахунок.

Чи може бути замінений захисник?

Адвоката, який надає безоплатну правову допомогу, може бути замінено у разі його хвороби, неналежного виконання ним своїх зобов'язань, недотримання порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги, виключення його з Реєстру адвокатів, які надають таку допомогу (ст. 24 Закону «Про безоплатну правову допомогу»).

Куди можна поскаржитися на захисника?

У разі, якщо захисник неналежним чином виконує свої обов'язки, підзахисний може звернутися з відповідною скаргою до центру. Якщо така скарга підтвердиться, адвокат може бути виключений із системи безоплатної правової допомоги.

Також зі скаргою на неналежні дії адвоката особа може звернутися до відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка має повноваження розглянути скаргу і притягнути адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Оскарження рішення центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Якщо особа вважає, що центр припинив надавати безоплатну правову допомогу неправомерно, вона може оскаржити це рішення до адміністративного суду.

тел: 0 800 21 31 03
e-mail: info@legaid.gov.ua

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА

Право
на безоплатну
правову допомогу
у кримінальному
провадженні

⁴¹ <http://legaid.gov.ua/ua/mediafiles/biblioteka>

Приклад методичних розробок Координаційний центр з надання правової допомоги⁴²

**БЕЗОПЛАТНА
ПРАВОВА
ДОПОМОГА**

**БЕЗОПЛАТНА
ПРАВОВА
ДОПОМОГА**

**НЕ МАЄШ
ВЛАСНОГО
АДВОКАТА?
ВИМАГАЙ
АДВОКАТА
ЗА РАХУНОК
ДЕРЖАВИ**

0 800 21 31 03 www.legalaid.gov.ua

0 800 21 31 03 www.legalaid.gov.ua

⁴² <http://legalaid.gov.ua/ua/mediafiles/biblioteka>